

RESSENYES

El nacionalisme basc d'esquerres durant la Segona República

Fèlix Villagrasa

HISTORIADOR

José Luis de la GRANJA SAINZ, *Nacionalismo y II República en la País Vasco. Estatutos de autonomía, partidos y elecciones. Historia de Acción Nacionalista Vasca: 1930-1936*, Madrid, Siglo XXI, 2008.

Els esdeveniments recents del País Basc han posat en primera línia dels mitjans de comunicació un partit nacionalista del qual s'havia sentit a parlar ben poc des dels temps de la Segona República, es tracta d'Acció Nacionalista Basca, sorgit el 1930 com a escissió per l'esquerra dels dos corrents que formaven el Partit Nacionalista Basc del moment: la Comunió Nacionalista Basca (identificada amb la defensa de la llengua i el foralisme) i Aberri (de doctrina netament aranista). En aquests dos casos el catolicisme esdevenia el nexa d'unió bàsic entre els bascos; en el cas d'ANB el laïcisme i el republicanisme reinterpretaben i pretenien modernitzar el nacionalisme basc, sense perdre de vista l'objectiu de l'autodeterminació a mitjà termini. Segurament aprofitant aquesta avinentesa, l'editorial Siglo XXI, juntament amb el seu autor, el professor de la Universitat del País Basc José Luís de la Granja Sainz, han decidit reeditar el seu treball titulat *Nacionalismo y II República en el País Vasco*.

Estatutos de autonomía, partidos y elecciones. Historia de Acción Nacionalista Vasca: 1930-1936, la primera edició del qual, que data de 1986, fou publicada pel Centro de Investigaciones Sociológicas. La nova edició, revisada i actualitzada, inclou la bibliografia que durant aquests vint-i-dos anys ha anat sorgint entorn del nacionalisme basc i la República espanyola del segle XX. Aquest llibre, segons s'indica en el pròleg, es considera el més ampli i complet sobre aquest tema, i ha servit de referència a molts estudis posteriors d'aquest moviment i del període que estudia.

De manera similar al que va passar amb el catalanisme conservador, el PNB va sortir de la dictadura de Primo de Rivera amb el pas canviat, però a diferència de la Lliga el nacionalisme conservador basc va mantenir la seva força en els temps republicans, i va seguir marcant la identitat basca contemporània. L'ANB, que va tenir com a referents externs primer Acció Catalana Republicana i després ERC, no va ser mai un partit fort i buscà en els pactes amb republicans i socialistes espanyols (1931 i 1936) una sortida a les aspiracions autonomistes, com estaven fent a Catalunya Macià i Companys.

Dels fundadors d'aquest partit de l'esquerra nacionalista basca cal destacar José Ignacio Arana, provinent de la Joventut Nacionalista i de l'Ateneo Nacionalista de Bilbao. D'altres són José Domingo Arana, Luís Urrengoechea i Anacleto Ortueta, tots ells provinents del comunionisme, catòlics practicants, liberals, no gaire esquerrans, i favorables a separar la religió de la política nacionalista: més autonomistes o federalistes que no pas independentistes. Per associacions, altres militants i dirigents de l'ANB procedien del grup Aberri, de la Joventut Basca de Barakaldo, del Sindicat d'Obrers Bascos i de l'Agrupació de Cultura Basca de Madrid (Euzko Ikasbatza).

Aliat amb les esquerres espanyoles, ANB aconseguí el 1931 uns quants regidors municipals a Biscaia i a Guipúscoa, però fins a la Guerra Civil va ser un partit extraparlamentari. El substrat social dels seus dirigents estava format per intel·lectuals i membres de la burgesia urbana; el dels seus militants era la classe mitjana i treballadors autòctons, amb alguns immigrants. Abans de la República el partit havia disposat d'òrgans d'expressió com el setmanari *Nacionalista*, el diari *Acción Vasca* i el vespertí *La Tarde*, però en va perdre el control fins que sortí *Tierra Vasca* durant uns mesos des de 1933. La falta de mitjans econòmics frenà les seves possibilitats propagandístiques.

ANB va concórrer a tres eleccions durant la República (1931, 1933 i 1936), en què desenvolupà una important campanya, amb fortuna irregular, en favor de l'Estatut d'Autonomia, encallat a les Corts des del seu referèndum el 1933. Molts, entre ells l'autor, consideren que la falta de suport del nacionalisme basc al Pacte de Sant Sebastià, que permeté el canvi de règim, fou un factor determinant per explicar els retards i les ensopegades que tingué el procés autonòmic al País Basc. Cal tenir en compte, però, factors com la falta d'unió dels *abertzales* en l'objectiu comú estatutari, i que el procés, com en el cas català, patí la resistència de molts polítics espanyols, tant republicans com socialistes, a permetre el desenvolupament autonòmic.

Políticament, ANB fluctuà entre les relacions amb els socialistes i republicans espanyols, i les aliances nacionals amb el PNB (en funció dels avenços o estancaments del procés cap a l'Estatut). Les eleccions generals de novembre de 1933 van significar la pèrdua del poder per a la coalició d'esquerres a Espanya i un nou fre a la descentralització política. En un clima de violència creixent entre nacionalistes i socialistes fou mort un militant d'ANB a Barakaldo a mans d'uns pistolers socialistes.

La frustració que produí el retard de l'Estatut, els entrebancs que visqué a les Corts, i el fet que fos utilitzat com a moneda de canvi per obtenir la lleialtat dels partits bascos a la causa republicana (l'Estatut arriba iniciada la guerra, l'octubre de 1936), van radicalitzar les posicions d'ANB fins a l'independentisme. Tanmateix, segons De la Granja, l'autonomisme col·laboracionista (amb les institucions republicanes) *«fue el objetivo principal de su política en la República, al considerarla la vía más adecuada para alcanzar gradualmente la autodeterminación del pueblo vasco»*, línia que considera contraposada al maximalisme nacionalista del grup Jagi-Jagi integrat en l'òrbita del PNB.

De les conclusions del treball de De la Granja, pel que fa a les aportacions d'ANB al nacionalisme basc, cal destacar que aquest partit va contribuir a la secularització, modernització i democratització de la ideologia nacionalista basca (fins aleshores de caràcter tradicionalista i racial), i inicià el camí d'un nacionalisme basc de caràcter socialista. També conclou que aquest partit va obrir el moviment basc al pacte amb les esquerres estatals, i no amb les dretes catòliques com sempre havia fet el PNB.

L'estudi de la trajectòria d'ANB en el període republicà desautoritza, segons l'autor, la utilització d'aquestes sigles en el context actual si es tracta, amb elles, d'emascarar les alternatives radicals independentistes perquè hi ha un munt de fonts documentals que demostren els mètodes democràtics i pacífics defensats sempre pels fundadors i continuadors d'aquest partit de l'esquerra nacionalista.¹ La seva aliança amb el bloc republicà-socialista el 1931 el situava a l'altre extrem del separatisme de grups afins al PNB i, si de cas, se'l pot qualificar com a precedent històric de l'Euskadiko Ezquerria de l'inici dels anys vuitanta. El professor De la Granja manlleva unes paraules de Julio Caro Baroja a *El laberinto vasco* (1984) per reblar les seves crítiques a aquells que volen adaptar la història als seus interessos immediats: «*El historiador sabe que muchas veces la 'tradición' es la Historia falsificada y adulterada. Pero el político no solamente no lo sabe o no quiere saberlo, sino que se inventa una tradición y se queda tan ancho. El intelectual, que una vez más es sobre todo el historiador, sabe que una forma de mesianismo es frecuente que se dé en la vida no sólo religiosa, sino también política de los pueblos. Es otra 'idea fuerza' y los vascos han estado sometidos a ella más de una vez y a escalas distintas. Pero casi nunca el movimiento mesiánico ha tenido éxito*».

El llibre té un gran valor per entendre l'evolució del nacionalisme basc i de la formació d'una identitat política complexa, com la que es dona avui dia en aquest territori. Cal destacar l'anàlisi que fa de la coalició que habitava llavors el partit originari, el PNB, que visqué durant la República una important adaptació als postulats democràtics i autonomistes de l'època, deixant de banda alguns dels principis de Sabino de Arana. El que es troba a faltar en l'obra és un estudi més acurat de les circumstàncies culturals dels moviments polítics de l'època: anàlisi de les publicacions, cercles culturals i artístics d'afinitat, associacions esportives, agrupacions d'altres tipus, que haurien enriquit molt el nivell social de l'estudi, massa centrat en els aspectes purament polítics. Tanmateix, les dades emprades en l'estudi segueixen fent d'aquesta obra un punt de referència cabdal per a qui vulgui endinsar-se en el món polític basc de 1930 a 1936.

¹ Vegeu també J. L. DE LA GRANJA SAINZ, «Respetar la historia», *El Diario Vasco*, diumenge 3 de juny de 2007.